

595, 706492
EG1
Ent,

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSE ENTOMOLOGISCHE VERENIGING

ISSN 0013-8827. Officiële afkorting (World List): Ent. Ber., Amst.

Deel 42

1 december 1982

No. 12

Adres van de Redactie:

B. J. LEMPKE, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam — Nederland

A. W. M. MOL, *Sialis nigripes* Pictet in Nederland (Megaloptera: Sialidae): 177; B. J. LEMPKE, Trekvlinders in 1981 (tweeënveertigste jaarverslag) (Lepidoptera): 180; C. van ACHTERBERG, Revisionary notes on *Chelonus* Jurine and *Anomala* Von Block (Hymenoptera: Braconidae, Cheloninae): 185; R. de JONG, In memoriam W. L. Blom: 190; R. T. SIMONTHOMAS, Notes on the nests and polymorphism of *Polistes* (*Aphanilopterus*) *crinitus* *multicolor* (Olivier) in the Netherlands' Antilles (Hym.: Vespidae, Polistinae): 191; KORTE MEDEDELING: V. S. van der GOOT, Zweefvliegen van het Heilooër bos: 184; LITERA-TUUR: 179.

***Sialis nigripes* Pictet in Nederland (Megaloptera: Sialidae)**

door

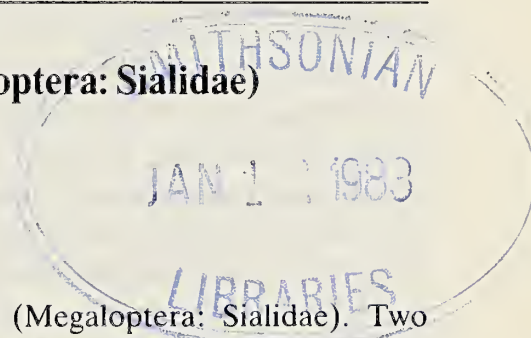
A. W. M. MOL

ABSTRACT. — *Sialis nigripes* Pictet in the Netherlands (Megaloptera: Sialidae). Two males were discovered among a series of *S. fuliginosa* from the south of the province of Limburg. It is the first record of *S. nigripes* in the Netherlands.

Van de kleine orde Megaloptera waren tot nu toe slechts twee soorten uit ons land bekend, *Sialis lutaria* (Linnaeus) en *S. fuliginosa* Pictet. Bij het nakijken van gedroogd materiaal in de kollektie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden bleek echter dat onder de naam *S. fuliginosa* twee soorten aanwezig waren. Het meeste materiaal betrof inderdaad die soort, maar twee afwijkende exemplaren deden veel meer denken aan *S. nigripes* Pictet. Door onderzoek van de genitalen, na behandeling met KOH, kon dit vermoeden worden bevestigd. Beide dieren, ♂♂, zijn afkomstig uit Zuid-Limburg, één van Bellet bij Epen, 6.VI.1946 (leg. J. van der Vecht), de andere van Mechelen, 1.VI.1955 (leg. Br. Arnoud).

Adulten van *S. lutaria*, *S. fuliginosa* en *S. nigripes* zijn vrij eenvoudig te onderscheiden aan de uitwendige bouw van het genitaalapparaat. Afbeeldingen daarvan zijn te vinden bij Kaiser (1950), Vaňhara (1970), Barnard (1977) en Aspöck c.s. (1980). Andere kenmerken, zoals de kleur en vooral de adering van de voorvleugels, laten slechts een globaal onderscheid toe tussen *S. lutaria* enerzijds en *S. fuliginosa/nigripes* anderzijds. Vaňhara (1970), die de variabiliteit van de vleugeladering onderzocht, adviseerde zelfs helemaal geen andere kenmerken dan de genitaalstructuur te gebruiken.

Bij gedroogd materiaal is het epiproct der ♂♂ soms zo sterk naar binnen geklapt dat het algemene beeld van de genitalen afwijkt van de genoemde afbeeldingen. Door echter te letten op de vorm van dit epiproct in combinatie met de vorm van sterniet IX, is het vrijwel steeds mogelijk gedroogde ♂♂ op naam te brengen zonder de genitalen op te weken. Bij ♀♀ treden tijdens het drogen echter vaak dusdanige vervormingen op, dat opweken en behandeling van de laatste achterlijfssegmenten met KOH noodzakelijk is. Determineren van vers materiaal vóór het opspannen of bewaren in alcohol verdient hier de voorkeur.

Larven kunnen op naam worden gebracht met Kaiser (1977) of Elliott c.s. (1979). In de bekende tabel van Elliott (1977) wordt *S. nigripes* niet genoemd en zal men met deze soort uitkomen op de larve van *S. fuliginosa*. Er zijn mij op dit moment nog geen inlandse vondsten van larven van *S. nigripes* bekend, maar bij kritisch doornemen van materiaal dat als *S. fuliginosa* in de kollekties is opgenomen zal de soort wel te voorschijn komen. Verder geeft Kaiser (1961, 1977) nog beschrijvingen en afbeeldingen van de, veelal karakteristieke, legsels.

S. nigripes werd al in 1865 beschreven naar materiaal uit Spanje, maar is heel lang een wat obscure, weinig bekende soort gebleven. Pas door het werk van Kaiser (1950), die *S. nigripes* op vrij veel plaatsen in Denemarken aantrof, werd de aandacht meer op deze soort gericht. Zoals vaak, wanneer een vergeten soort opnieuw ontdekt wordt, bleek ook hier dat de betreffende soort veel minder zeldzaam was dan werd vermoed, toen men er bewust naar ging zoeken. Naast Spanje en Denemarken zijn op dit moment vondsten bekend uit Groot-Brittannië en Ierland, West-Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije en Joegoslavië (Aspöck c.s., 1980). De aanwezigheid in Nederland is dus beslist niet onverwacht.

In Denemarken vliegt *S. nigripes* van half mei tot eind juni, met een piek in de tweede week van juni. Dit is iets later dan *S. fuliginosa*, die weliswaar in dezelfde periode voorkomt, maar zijn top in de laatste week van mei heeft. *S. lutaria* begint iets eerder, begin mei, maar vliegt tot bijna eind juni, met een top in de laatste week van mei en de eerste week van juni (Kaiser, 1950). De Nederlandse gegevens wijzen er niet op dat de situatie hier anders zou zijn dan in Denemarken, maar er is nog niet genoeg materiaal aanwezig om dit met zekerheid te kunnen bevestigen.

De verspreiding van de drie soorten wordt sterk bepaald door de habitatvoorkeur van de larven. *S. lutaria* leeft als larve in het sapropelium van langzaam stromend en vooral stilstaand water. Vermoedelijk daardoor is deze soort veel algemener dan de andere twee, die als larve uitsluitend stromend water bewonen. Door Kaiser (1950) werd een verschillende milieuvorkeur voor *S. fuliginosa* en *S. nigripes* verondersteld. *S. fuliginosa* zou koele bosbeken prefereren, terwijl *S. nigripes* deze beken zou mijden en grotere open waterlopen zou bewonen. Mackey & Ham (1979) konden echter vaststellen dat de drie soorten zowel als larve en als adult gezamenlijk voorkwamen in en bij een vrij snelstromende rivier in het zuiden van Engeland. Dit zou er op kunnen wijzen dat de oecologische scheiding tussen de soorten minder strikt is dan Kaiser veronderstelde. Het feit dat van de Nederlandse vindplaatsen van *S. nigripes* ook exemplaren van *S. fuliginosa* bekend zijn, zou er op kunnen wijzen dat ook in de Zuidlimburgse beken beide soorten naast elkaar voorkomen. Onderzoek naar de verspreiding van de larven zou hier uitsluitsel kunnen brengen. Overigens kan *S. nigripes* ook buiten Zuid-Limburg in ons land worden verwacht.

ADDENDUM. — Nadat de bovenstaande tekst al was gezet, werd ook de larve van *S. nigripes* gevonden. De heer F. F. Repko (Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum) ontdekte een exemplaar, samen met zes larven van *S. lutaria*, in een macrofaunamonster dat op 28.VII.1982 was genomen in een beekje in de Hambroekermaten bij Tubbergen in Twente. Gezien de plaatselijk sterk dominerende draadalgen was het water vermoedelijk licht verontreinigd. De vrij rijke begeleidende rheofiele fauna en het feit dat het beekje nog vrij snel stroomde terwijl veel andere beekjes in Twente op dat moment droogstonden, wijzen er echter wel op dat geen nadelige fluctuaties zijn opgetreden in waterregime en -kwaliteit. Dit 40 cm smalle beekje wijkt duidelijk af van de veel grotere beken en kleine rivieren die in de literatuur worden genoemd als biotoop voor *S. nigripes*.

LITERATUUR

- Aspöck, H., U. Aspöck & H. Hölzel, 1980. *Die Neuropteren Europas* 1: 1-495, 2: 1-355. Goecke & Evers, Krefeld.
- Barnard, P. C., 1977. *Sialis nigripes* Pictet (Megaloptera, Sialidae), an alder-fly new to Britain and Ireland. — *Entomologist's Gaz.* 28: 269-274.

- Elliott, J. M., 1977. A key to British freshwater Megaloptera and Neuroptera. — *Freshw. Biol. Ass. Scient. Publ.* 35: 1-52. Ambleside.
- Elliott, J. M., J. P. O'Connor & M. A. O'Conner, 1979. A key to the larvae of Sialidae (Insecta: Megaloptera) occurring in the British Isles. — *Freshw. Biol.* 9: 511-514.
- Kaiser, E. W., 1950. *Sialis nigripes* Ed. Pict., ny for Danmark, og udbredelsen af *S. lutaria* L. og *S. fuliginosa* Pict. i Danmark. — *Flora Fauna, Silkeborg* 56: 17-36.
- , 1961. Studier over de danske *Sialis*-arter II (Megaloptera). Biologien hos *S. fuliginosa* Pict. og *S. nigripes* Ed. Pict. — *Flora Fauna, Silkeborg* 67: 74-96.
- , 1977. Aeg og larver af 6 *Sialis*-arter fra Skandinavien og Finland (Megaloptera, Sialidae). — *Flora Fauna, Silkeborg* 83: 65-79.
- Mackey, A. P. & S. F. Ham, 1979. New records of *Sialis* (Megaloptera: Sialidae) from the river Coln, Gloucestershire. — *Entomologist's mon. Mag.* 115: 46.
- Vaňhara, J., 1970. The taxonomy and faunistics of the Czechoslovakian species of the order Megaloptera. — *Acta ent. bohemoslov.* 67: 133-141, pl. I-II, map.

Guldenvliesstraat 19, 5211 AM 's-Hertogenbosch.

TH. HIEPE & R. RIBBECK, 1982. VETERINAERMEDIZINISCHE ARACNO-ENTOMOLOGIE. Deel 4 van het Lehrbuch der Parasitologie (Th. Hiepe, ed.). pp. 438; 190 figs.; Sachregister 62 kolommen. VEB Gustav Fischer Verlag, Jena; (geen ISBN, bestelnummer is 533-315-9). Prijs (gebonden) M 65,00.

Dit is het laatste, en vanuit entomologisch standpunt enige interessante deel van het vierdelige Lehrbuch der Parasitologie. (Deel 1, algemene parasitologie, is „bijna uitverkocht”; deel 2 gaat over protozoölogie en verschijnt in de loop van 1982; deel 3, helminthologie zal later verschijnen.)

Deel 4 is strikt taxonomisch gerangschikt. Na een korte inleiding over de systematiek van de Arthropoda wordt de indeling van de Chelicerata besproken, dan de Arachnida, de Acari, enz., tot op het niveau van de medisch-entomologisch belangrijke genera. Daarna worden de in aanmerking komende (niet alleen Europese) soorten zeer kort besproken — vaak wordt volstaan met noemen van de gastheersoort en een paar maten. Meestal wordt een genus (soms een familie) afgesloten met een bespreking van de door de daarin horende soorten overgebrachte of veroorzaakte ziekten.

Het valt duidelijk niet mee om dit alles overzichtelijk te houden, maar een uitvoerige index en inhoudsopgave ontsluiten de veelheid op goede wijze. Als regel per familie wordt een kort literatuurlijstje gegeven. Daarbij is veel zorg besteed aan het aangeven van recente literatuur. Minder gelukkig ben ik ermee dat de geciteerde literatuur haast uitsluitend medisch van aard is, en niet taxonomisch — met de beperkte beschrijvingen die dit boek biedt is een betrouwbare determinatie in veel gevallen niet mogelijk.

Ook de taxonomische inleidingen zijn wat onevenwichtig — aan de ene kant wordt vrij uitvoerig de morfologie en systematiek van de hogere taxonomische eenheden besproken (en in dat opzicht is het boek min of meer „self-supporting”), maar het ontbreken van determinatiesleutels maakt dat men het werk toch niet kan gebruiken zonder de ondersteuning van gespecialiseerde taxonomische literatuur.

Daar staat tegenover dat het boek zowel veterinair als humaan geneeskundig interessante arthropoden behandelt, en daarbij ook ziekteverwekkers of -overbrengers meeneemt van minder gebruikelijke huisdieren, als kamelen, olifanten, honingbijen en eenden. Daardoor is het in veel opzichten een handige toegang tot de verwekker van een bepaald parasitologisch ziektebeeld, en de bestrijding daarvan. — W. N. Ellis.